

En kort introduksjon til Jugoslavia-konflikten

Svein Mønnesland

En kort introduksjon til Jugoslavia-konflikten

ÇAPPELEN DAMM AKADEMISK

© CAPPELEN DAMM AS, Oslo, 2021

E-utgaven baserer seg på 1. trykte utgave, 978-82-02-69699-3,
Cappelen Damm Akademisk 2021

ISBN 978-82-02-74718-3

1. utgave, 1. versjon 2021

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av
åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med
Cappelen Damm AS er enhver eksemplarframstilling og
tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i
lov eller tillatt gjennom avtale med Kopinor, interesseorgan for
rettighetshavere til åndsverk.

Omslagsdesign: Kristin Berg Johnsen

Kart: Borghild Fallberg

Sats: Svein Mønnesland

Elektronisk tilrettelegging: Cappelen Damm

www.cda.no

akademisk@cappelendamm.no

Innhold

Innledning	9
Problemstillinger	10
<i>Kapittel 1</i>	
Kort historisk bakgrunn	15
Historiske myter	15
Balkan i middelalderen	20
På 1700-tallet – underlagt stormaktene	24
På slutten av 1800-tallet	26
Før første verdenskrig	26
<i>Kapittel 2</i>	
Den jugoslaviske staten: fra konge til kommunisme	29
Det jugoslaviske kongedømmet	29
Andre verdenskrig – okkupasjon og borgerkrig	31
Bruddet mellom Stalin og Tito	34
Titos «løsning» på det nasjonale spørsmålet	35
Grenser mellom republikkene	36
<i>Kapittel 3</i>	
1970- og 80-tallet: Gradvis oppsplitting	39
Økonomisk stagnasjon	39
Fragmentering av staten	40
Kommunistisk nasjonalisme	41
Kroatisk nasjonalisme	42
Albansk og serbisk nasjonalisme i Kosovo	42
Serbisk nasjonalisme og Slobodan Milošević	43
Slovenias vei mot pluralisme	46
Tidslinje: 1970- og 80-tallet	48
<i>Kapittel 4</i>	
1990–91: Oppløsningen av Jugoslavia	51
Kommunistpartiets sammenbrudd	51
De første flerpartivalgene	52
Serbia bryter opp føderasjonen	53
Uavhengighetserklæringene	54
Kunne oppløsningen vært unngått?	55
Tidslinje: Oppløsningen	58

Kapittel 5

Hvorfor ble det krig?	61
Århundregammelt hat?	61
Strid om grenser	62
Ideen om etnisk rene stater	63
Krigshissende propaganda	64
Religionens rolle	66
Den jugoslaviske hæren	67
Krigen i Slovenia	69
Paramilitære styrker	70

Kapittel 6

Krigen i Kroatia	73
Krajina-serbernes opprør	73
Kroatias forsvar	75
Krigen i Slavonia og ødeleggelsen av Vukovar	76
Beleiringen av Dubrovnik	79
Internasjonale fredsforsøk	79
Følgene av krigen i Kroatia	80
<i>Tidslinje: Krigen i Kroatia</i>	82

Kapittel 7

1991: Forberedelser til krig i Bosnia-Hercegovina	85
Befolkningsstrukturen i Bosnia	85
Serberne og kroatene deler opp Bosnia	87
Bosnjakisk nasjonalisme	89
Den jugoslaviske hæren i Bosnia	91
Aktørene	93

Kapittel 8

Krigen i Bosnia-Hercegovina	95
Avstemning om uavhengighet	95
Krigsutbruddet – fra sammenstøt til massakren i Bijelina	96
Anerkjennelse – men serbisk maktovertagelse	97
«Etnisk rensing»	101
Bosnia mellom serbisk og kroatisk nasjonalisme	103
Bosnisk-serbiske styrker	105
Bosnjakiske styrker	106
Kroatiske styrker – to kroatiske nasjonalismer	108
1992: Kroatisk-serbisk krig	109
Ødeleggelse av kulturarv	111
Voldtekt som våpen	112
<i>Tidslinje: Bosnia 1992</i>	113
1993: Krig mellom kroater og bosnjaker	114
Brčko – et strategisk viktig område	116
Bihać – krig i krigen	116
Angrepet mot Srebrenica i 1993	117

<i>Tidslinje: 1993-94</i>	118
Beleiringen av Sarajevo	120
<i>Tidslinje: Beleiringen</i>	124
<i>Kapittel 9</i>	
Internasjonale aktører	127
Rollen til EF/EU	127
FNs rolle	129
«Sikre områder»	132
Natos rolle	133
USAs rolle	133
Russlands rolle	134
Kontaktgruppen	134
Muslimske land	134
Humanitær bistand	135
<i>Tidslinje: Fredsplaner for Bosnia</i>	136
<i>Kapittel 10</i>	
1995: Avslutning på krigen	139
Folkemordet i Srebrenica	140
Sto Milošević bak massakren?	143
Kroatene gjenerobrer Krajina	145
Internasjonal handling: FN og Nato griper inn	146
Kriges fasit - krigsofre	147
Hvorfor bombet man ikke før?	148
Dayton-avtalen - en bærekraftig avtale?	150
<i>Tidslinje: 1995</i>	153
<i>Kapittel 11</i>	
1998-99: Krig i Kosovo	155
Befolkningen i Kosovo	155
Apartheid i Kosovo	157
Kosovos frigjøringshær	157
Internasjonale forhandlinger	158
Natos krig mot Serbia og serbisk etnisk rensing	160
Krig uten FN-vedtak - illegal, men legitim?	164
Fortsettelseskrig i Preševo	165
<i>Tidslinje: Kosovo</i>	167
2001: Albansk opprør i Makedonia	168
<i>Kapittel 12</i>	
Konsekvenser av konflikten	171
Etter Tudman, Milošević og Izetbegović	171
Krigsforbryttertribunalet	173
Arven fra 90-tallet	178
Litteratur	189
Stikkord	197

President Josip Broz Tito i samtale med statsminister Einar Gerhardsen i 1965.
(Foto: Arild Hordnes, NTB)

Innledning

I perioden 1991–2008 gikk den tidligere forbundsrepublikken Jugoslavia i oppløsning og ble til sju nye stater. Oppløsningen førte til blodige kriger med konsentrasjonsleirer, beleiring av byer, massevoldtekter, massakrer og millioner av flyktninger.

På mange i Norge og ellers i verden kom den jugoslaviske tragedien overraskende. Norge og Jugoslavia hadde gode forbindelser. Bildet av statsminister Einar Gerhardsen og president Josip Broz Tito ble tatt under Titos statsbesøk i Norge i 1965. Tito, som styrte Jugoslavia fra 1945 til sin død i 1980, var en av verdens mest ansette statsmenn. Jugoslavia hadde stor internasjonal prestisje som et av de ledende landene i den alliansefrie bevegelsen. Forholdet mellom Norge og Jugoslavia går tilbake til andre verdenskrig, da over 4 200 jugoslaviske krigsfanger var i tysk fangenskap i Norge. Mange av dem ble hjulpet av og fikk kontakt med nordmenn, noe som skapte vennskap på det personlige plan. Også politisk var det stor interesse i Norge, særlig innenfor Arbeiderpartiet og LO, for den jugoslaviske formen for sosialisme og for Jugoslavias balansegang mellom øst og vest under den kalde krigen.¹ Da Tito besøkte Norge, eller da kong Olav V avla gjenvisitt i Jugoslavia i 1966, kunne ingen drømme om at denne staten 25 år senere skulle falle fra hverandre i en blodig krig.

Da Jugoslavia gikk i oppløsning, fikk mange nordmenn nærkon-

¹ Lasse Hermansen Bjørnland, *Norsk-jugoslaviske forhold 1965–86*, masteroppgave ved IAKH, UiO, 2015. Begeistringen for systemet på 60-tallet bleknet på 80-tallet.

takt med den jugoslaviske tragedien. Over 12 000 norske soldater tjenestegjorde i fredsbevarende oppdrag, og mange deltok i humanitære organisasjoner. Omkring 15 000 bosniere kom som flyktninger til Norge og flere tusen fra Kosovo. I mange år var krigene på Balkan i nyhetsbildet. Denne boken er et forsøk på å gi en oversikt over det som for mange fortonet seg som en komplisert og uforståelig konflikt.

Problemstillinger

Få forskningsområder innenfor moderne historie og statsvitenskap har avfødt så mange studier, tidsskriftartikler og bøker – mange rene mursteiner – som Jugoslavia-konflikten. Og forskningen pågår; i åreis fremover kommer forskere til å samle, studere og vurdere materialet.

Det første problemet er å få en oversikt over hva som skjedde. Propaganda og manglende data gjør den historiske fremstillingen vanskelig. Mange arkiver er fortsatt utilgjengelige. Et overveldende materiale er innsamlet av Det internasjonale krigsforbrytertribunalet for det tidligere Jugoslavia (ICTY, tilgjengelig på nettet). Detaljert informasjon om krigføringen i Kroatia og Bosnia-Hercegovina ble utgitt av CIA i to bind.² Flere bøker gir oversikt over krigene på 1990-tallet.

Det er mange problemstillinger som Jugoslavia-forskere har ulik tilnærming til. Den kjente Jugoslavia-eksperten professor Sabrina P. Ramet deler fremstillingene av krigene på 1990-tallet i to grupper.³ I den ene finner hun forfattere som tar utgangspunkt i et universelt moralsk perspektiv. Ifølge dem må internasjonal politikk ha moralske normer. Disse forfatterne går ikke av veien for å utpeke skyldige aktører og har en tendens til å forsvare de bosniske muslimene og kosovoalbanerne. I den andre gruppen er forfattere som mener at uni-

2 *Balkan Battlegrounds: A Military History of the Yugoslav Conflict, 1990-1995*. Den fyldigste fremstilling av krigene på 1990-tallet er av den slovenske historikeren Jože Pirjevec, *Jugoslavenske vojne 1991-2001*, 2001 (italiensk oversettelse *Le guerre jugoslave*). Krigen i Bosnia dekkes grundig i *The War in Bosnia-Herzegovina* av Burg & Shoup, 1999, og *The War in Croatia and Bosnia-Herzegovina 1991-1995*, 2001, utgitt av Magaš og Žanić.

3 Sabrina Ramet, *Thinking about Yugoslavia*, 2005, s. 1-2.

verselle menneskerettigheter ikke hører med i analyser. For disse forfatterne er statens suverenitet det avgjørende kriterium. Disse forfatterne har en tendens til å forsvare Milošević og de bosniske serberne og kritisere Slovenia. Forfatteren av denne boken hører hjemme i den første tradisjonen. Ambisjonen er å fremstille historien mest mulig objektivt, men ikke nødvendigvis nøytralt, i håp om at fremstillingen kan gi innsikt i et komplekst problemområde og stimulere til videre lesning. Av problemstillinger kan nevnes:

- Hvem var ansvarlig for oppløsningen av Jugoslavia?
- Kunne oppløsningen vært unngått?
- Hvem startet krigen?
- Hva var målet med krigen?
- Hvorfor ble krigen så brutal?
- Kan overgrepene regnes som folkemord?
- Hvilken rolle spilte internasjonale faktorer?
- Kunne det internasjonale samfunnet ha hindret blodbadet?
- Hvordan vurdere Natos luftkrig mot Serbia om Kosovo – var det aggresjon eller en humanitær intervensjon?
- Hvilken rolle spilte Det internasjonale krigsforbrytertribunalet for det tidligere Jugoslavia?
- Hvilken arv fra 1990-tallet finner vi i dag?

For å forstå det som skjedde på 1990-tallet, er det nødvendig å kjenne til hovedtrekkene i historien. Når det er på sin plass å gå tilbake helt til middelalderen, er det fordi eldre historie brukes i dag i nasjonale narrativer som gir politiske føringer. Hvordan staten Jugoslavia oppsto, er blitt aktualisert ved oppløsningen. I mellomkrigstiden ble det skapt motsetninger, og andre verdenskrig er avgjørende for å forstå mye av det som skjedde i 1990-årene. Titos Jugoslavia er bakteppet for konflikten. Den politiske utviklingen de siste tiårene før det braket løs, 1970- og 80-årene, er avgjørende for å forstå hvorfor det gikk som det gikk.

Denne boken handler primært om oppløsningen av Jugoslavia med hovedvekt på krigene på 1990-tallet. Det kan derfor være nyttig med en første oversikt over disse:⁴

- Krigen i Slovenia, 25. juni til 6. juli 1991.
- Krigen i Kroatia, fra juli 1991 til januar 1992, men med fortsettelse til august 1995.
- Krigen i Bosnia-Hercegovina, fra april 1992 til november 1995.
1992: Serbisk etnisk rensing, serbisk-kroatisk krig.
1993: Kroatisk-bosnjakisk krig.
1995: Kroatisk-bosnjakisk offensiv, Srebrenica-massakren.
- 1998–99: Krig i Kosovo.
1998: Serbisk-albansk krig.
1999: Natos krig mot Serbia, 24. mars til 9. juni.
- 2001: Krig i Makedonia, februar til september.

Makedonia oppnådde uavhengighet i 1991 uten krig, men ti år senere brøt det ut en konflikt mellom den slaviske flertallsbefolkningen og den albanske minoriteten. Selv om denne konflikten ikke foregikk på 1990-tallet, har den tilknytning til Jugoslavias oppløsning.

Fremstillingen i denne boken er hovedsakelig kronologisk, men i noen tilfeller tematisk. For eksempel er det et kapittel om beleiringen av Sarajevo som går over et lengre tidsrom. Fremstillingen er kortfattet. Begivenheter som ellers er skildret i hele bøker, må her behandles kort. Det er ikke anledning til å gå nærmere inn på en rekke spørsmål som kunne vært relevante. Dette gjelder også utviklingen i de jugoslaviske etterfølgerstatene etter krigene på 1990-tallet, hvor bare enkelte trekk nevnes i det avsluttende kapitlet.

⁴ En «klassisk» fremstilling av Jugoslavias oppløsning og krigene som fulgte, er *The Death of Yugoslavia*, 1995, av Laura Silber og Allan Little i tilknytning til BBCs dokumentarfilm i seks deler. Anbefales kan også *Yugoslavia's Bloody Collapse*, 1995, av Christopher Bennett, og *Balkan Babel: The Disintegration of Yugoslavia from the Death of Tito to the Fall of Milošević*, 2002, av Sabrina P. Ramet. Et nyttig oppslagsverk er *Conflict in the Former Yugoslavia. An Encyclopedia*, 1998, av John B. Allcock et. al. Mange bøker og artikler blir nevnt underveis i teksten, og det henvises ellers til litteraturlisten bakerst i boken.

Det tidligere Jugoslavia. Med en del av de viktigste stedsnavnene som nevnes i boken.

Litt om uttale:

c uttales som ts (Cetinje – tsetinje)

č uttales som tsj (Foča – fotsja); ć uttales mellom tsj og tj (Peć – petj).

z uttales som stemt s (Zadar); ž uttales som stemt sj (Žepa, jf. fransk jour).

š uttales som sj (Niš – nisj)

đ uttales som dj (Đakovo, jf. engelsk Jim)

Trykket er som oftest på første stavelse. Trykket kan ligge på -r- (Brčko).

Kosovo-slaget 28. juni 1389, slik en serbisk nasjonalromantisk maler har tenkt seg det. Den serbiske fyrsten Lazar på hvit hest kjemper mot den osmanske hæren ledet av sultan Murad.
(Adam Stefanović, 1875. National Museum in Belgrade)

Kort historisk bakgrunn

Historiske myter

Det er nødvendig å kjenne til historien for å forstå hva som har skjedd på Balkan.⁵ Nesten alt som gjelder Balkans historie er omstridt, selv begrepet Balkan. Det fins ingen vedtatt geografisk avgrensing av Balkan-halvøya mot nord. Begrepet har mer et kulturelt og historisk innhold (se s. 24). Myter om Balkan finner vi både i Vest-Europa og blant nasjonene som bor der.

Vestlige fordommer

Vesteuropeerne har alltid sett på Balkan som noe fremmed, «de andre», selv om det ligger i Europa. Maria Todorova hevder i boken *Imagining the Balkans* at vesteuropeerne skapte et bilde av Balkan som ikke stemte med virkeligheten. Selv i våre dager, iallfall inntil konflikten på 1990-tallet, var Balkan nesten ukjent i Vest-Europa. En blanding av manglende kunnskap og stereotypiske oppfatninger om Balkan lå til grunn for mange av de beslutningene vestligere aktører

⁵ Det fins flere bøker om Jugoslavias historie, bl.a. *A History of Yugoslavia*, 2019, av Marie-Janine Calic; *Yugoslavia. A Concise History*, 2001, av Leslie Benson; *Yugoslavia as History*, 1996, av John R. Lampe; *Før Jugoslavia og etter*, 2006, av Svein Mønnesland. Om Balkans historie: *The Balkans: A Short History*, 2000, av Mark Mazower; *The Balkans 1804–1999: Nationalism, War and the Great Powers*, 1999, av Misha Glenney; *The Balkans Since the Second World War*, 2002, av J. R. Crampton; *The Great Cauldron: A History of Southeastern Europe*, 2019, av Marie-Janine Calic.

foretok da det smalt.⁶ En slik oppfatning var forestillingen om Balkan som en verden preget av krig og grusomheter. For eksempel var det mange som refererte til den uhyggelige skildringen i nobelprisvinneren Ivo Andrićs bok *Broen over Drina*, der en mann blir spiddet levende på en pæle. Dette var bevis på Balkans barbariske tradisjon og mentalitet.⁷ Andrićs hendelse foregår i 1571. Hundre år senere, under krigen mot Danmark i 1675, praktiserte svenskene samme henrettelsesmetode mot sine skånske motstandere, kalt «snapphaner».⁸ Få vil vel påstå at dette sier noe om svenskene i dag.

Historisk selvforståelse

Det som følger her, er hvordan man kan få fremstilt historien av representanter for de enkelte nasjonene, men vær oppmerksom på at slike fremstillinger inneholder stereotypier og faktiske feil. Det er også viktig å være oppmerksom på at slett ikke alle medlemmer av en folkegruppe vil fremstille historien slik, mange har et mer objektivt historiesyn. Men for å forstå beveggrunnene til de viktigste aktørene og utbredte holdninger i befolkningen, kan det være nyttig å vite hvordan mange tenker. «Det nasjonale spørsmålet» ser svært ulikt ut sett fra de ulike nasjonenes synspunkt.⁹

Det er en sport på Balkan å forklare dagens hendelser med hva som skjedde for hundrevis av år siden. Historien brukes og misbrukes. Derfor spiller den historiske retorikken en viktig rolle for å forstå dagens hendelser. Hver nasjon har sitt narrativ, som skiller seg vesentlig fra de andres. Historien omskrives for å passe inn i narrativet, og det som ikke passer, blir utelatt. Historisk glemsel er viktig. Historiske myter lever og er avgjørende for holdninger og politiske aksjoner. Her

6 Thorvald Stoltenberg kunne si: «De er jo serbere alle sammen», Nilsen 1996.

Richard Holbrooke mener vestlig oppfatning var preget av boken *Black Lamb and Grey Falcon* av Rebecca West fra 1941, som hadde en proserbisk holdning: «Misreading of Balkan history» var en hovedgrunn til konflikten, Holbrooke, 1998, s. 21–24.

7 Se f.eks. Allcock 2000, s. 396. Allcock hevder at Balkan preges av «ritulized atrocity» og «systematic mutilation».

8 Herman Lindquist, *Historien om Sverige*, Bd. 4, 1995.

9 En grundig studie om det nasjonale spørsmålet er Ivo Banac, *The National Question in Yugoslavia. Origins, History, Politics*, utgitt i 1984, altså lenge før konflikten brøt ut.

kommer noen av de viktigste historiske narrativene, som alle inneholder kjerner av sannhet.

Slovenerne fremholder at de hadde den bitre skjebne å være underlagt en tysktalende overklasse og stat. Likevel klarte de å holde på sitt slovenske språk, som er svært forskjellig fra kroatisk og serbisk. Derfor er slovensk nasjonalisme så positiv, knyttet til kultur, språk og tradisjoner, ikke makt over andre. Slovenerne er vesteuropeere, høyt hevet over de mer primitive folkene lenger mot sør.¹⁰

Kroatene hadde en egen stat i middelalderen, men mistet sin selvstendighet da de ble underlagt Ungarn i 1102. Gjennom hele historien har kroatenes mål vært å gjenvinne selvstendigheten. Kroatene understreker at de tilhører den vest- eller sentraleuropeiske kulturen, i motsetning til den østlige, balkanske. Innflytelsen fra Venezia langs kysten og Østerrike i innlandet har gitt kroatene en variert, men overalt katolsk kultur. Å være kroat betyr å være katolikk. Historisk er Bosnia kroatisk, landet lå vest for skillet mellom den bysantinske og romerske verden. De bosniske muslimene er kroater som gikk over til islam. I Jugoslavia, både det kongelige og det kommunistiske, ble kroatene dominert av serberne. Serberne er kroatenes erkefiender.¹¹

Serberne hadde en middelalderstat som på sitt største kunne konkurrere med Det bysantinske riket, som serberne var kulturelt knyttet til. Denne rike kulturen gikk til grunne da de osmanske tyrkerne invaderte Balkan. Kosovo-slaget i 1389 var et nederlag, men også et håp om en dag å vinne friheten tilbake. I denne tunge tiden var det bare den ortodokse kirken som gjorde at serberne overlevde som nasjon. Å være serber betyr å være ortodoks kristen. Dessverre gikk en del serbere over til islam, de som i dag kaller seg bosnjaker.¹² Den serbiske oppstanden 1804–15 gjorde at Serbia ble frigjort og ble et fyrste-

10 Om Slovenias historie se Gow & Carmichael, *Slovenia and the Slovenes*, 2000.

11 Om Kroatias historie se Branka Magaš, *Croatia Trough History*, 2007; Marcus Tanner, *Croatia: A Nation Forged in War*. Om kroatiske historiske myter se Ivo Žanić "The Symbolic Identity of Croatia in the Triangle Crossroads-Bulwark-Bridge" i Kolstø, 2005, s. 35–76. Om at Bosnia er kroatisk, se Tudman, *Nationalism in Contemporary Europe*, 1981. Dette er omstridt.

12 At bosnjakene egentlig er serbere, er omstridt og tvilsomt.

dømme, senere kongedømme. Serberne har vært i frontlinjen for kristendommens kamp mot islam. Muslimer har alltid vært serbernes fiender. Russerne har alltid vært serbernes venner. Kroatene er overlegne og ser ned på serbere, men uten grunn. Under Tito ble serberne fratatt sine rettigheter. Montenegrinerne er serbere, og egentlig makedonerne også.¹³ Tanken om Stor-Serbia betyr å skape en serbisk stat som omfatter alle områder hvor det bor serbere. Kosovo er Serbias hjerte og må ikke skilles fra Serbia.¹⁴

Montenegrinerne lå alltid i strid med tyrkerne, som aldri klarte å ta Montenegro. Montenegrinerne er stolte og heltemodige, organisert i klaner som har forsvart fedrelandet. Lenge var landet styrt av biskopen i Cetinje, noe som viser at den ortodokse kirken står sterkt. Dessverre er nasjonen splittet. Noen mener de egentlig er serbere, at Montenegro tilhører den serbiske kulturen og den serbisk-ortodokse kirken. Andre mener det motsatte; at de har måttet motstå press fra Serbia, og at Montenegro, med sin beliggenhet langt vest ved Adriaterhavet, har en helt annen kultur enn Serbia inne på Balkan.¹⁵

Bosnjakene er de slaviske innbyggerne i Bosnia som ble påvirket av den orientalske kulturen og gikk over til islam etter at osmanene kom på slutten av 1400-tallet. Før det var Bosnia et kongedømme med en egen kultur og egen bosnisk kirke, kalt bogumiler. Bosnia har alltid ligget mellom øst og vest og vært noe eget. I dag er de bosniske muslimene brobyggere mellom Europa og Orienten. Selv om mange bosnjaker ikke er praktiserende muslimer, er de stolte av den høyverdige orientalske kulturen de representerer. Dessverre er de blitt sett ned på av serberne, som har identifisert dem med sine tyrkiske undertrykkere. I Jugoslavia var bosnjakene tilsidesatt – det var først på 1960-tallet at Tito lot dem få erklære seg som en egen nasjon, og da med betegnelsen muslimer (i etnisk forstand). Etter kommunismens fall

¹³ At montenegrinerne og makedonerne egentlig er serbere, er omstridt og tviløst.

¹⁴ Om Serbias historie se Tim Judah, *The Serbs*, 1997; Stevan K. Pavlowitch, *Serbia: The History Behind the Name*, 2002.

¹⁵ Om Montenegros historie se Elizabeth Roberts, *Realm of the Black Mountain*, 2007; Florian Bieber, *Montenegro in Transition*, 2003.

kunne de ta i bruk sin gamle betegnelse, bosnjak og kalle språket for bosnisk. Bosnjakene har alltid vært trofaste mot staten Jugoslavia.¹⁶

Makedonerne lever i et område med en to tusenårig historie. Selv om makedonerne i dag snakker et slavisk språk, fører de historien tilbake til Aleksander den store. Dagens grekere, som protesterer mot dette, var jo heller ikke makedonere i antikken. Bulgarerne mener, uten grunn, at makedonsk er en bulgarsk dialekt, ikke et språk. Riktignok er makedonsk Europas nyeste skriftspråk, skapt etter 1945, men slett ikke noe Tito fant på uten grunn. Den makedonske kulturen er spesifikk. Makedonia har vært omgitt av «fire ulver»: Hellas, Bulgaria, Serbia og Albania, som alle har hatt ambisjoner om å innlemme hele eller deler av landet. At EU lot Hellas blokkere makedonsk tilnærming til EU i lang tid, er skammelig. At albanerne utgjør omkring en fjerdedel av befolkningen, er et problem.¹⁷

Albanerne mener de stammer fra det eldste kjente folket på Balkan, illyrerne, som befolket området før romernes erobring.¹⁸ Albanerne var altså her lenge før slaverne kom, og albanerne har bevart sitt eget språk og kultur. Det som preger albanerne, er religiøs toleranse. Noen er muslimer, noen katolikker og noen ortodokse. Da albanerne for første gang fikk sin egen stat, Albania, i 1913, havnet halvparten utenfor den nye staten, stort sett i Serbia, som undertrykte albanerne. Da staten Jugoslavia ble opprettet, var det en slavisk stat; albanerne fikk ingen rettigheter. Dette ble forbedret av Tito, da Kosovo ble en autonom provins, men Kosovos selvstyre ble senere opphevet av Milošević. I Makedonia har albanerne vært undertrykt. Mange albanere drømmer om en stat som omfatter albanerne i Albania, Kosovo, Makedonia og Montenegro.

16 Om Bosnias historie se Noel Malcom, *A Short History of Bosnia*, 1994; Marko Attila Hoare, *The History of Bosnia From the Middle Ages to the Present Day*, 2007; John V. A. Fine, "The Various Faiths in the History of Bosnia: Middle Ages to the Present"; i: Shatzmiller 2002; Francine Friedman, *The Bosnian Muslims: Denial of a Nation*, 1996.

17 Om Makedonias historie se Andrew Rossos *Macedonia and the Macedonians*, 2008.

18 Noen mener at albanerne ikke stammer fra illyrere, men fra trakere, et folk som levde lengre øst på Balkan i antikken. Malcolm (1998, s. 28–40) betviler dette. Noen serbiske historikere mener at albanerne kom til Kosovo først lenge etter at slaverne (serberne) hadde bosatt seg der.

Balkan i middelalderen

Slaviske stammer innvandret til Balkan nordfra i folkevandringstiden omkring 600 e.Kr. De bosatte seg i områder som var befolket av illyrere og en romanisert befolkning som en følge av det romerske herredømmet. Det gamle skillet mellom Det vestromerske og Det østromerske riket, mellom Roma og Konstantinopel (Bysants), gikk langs Bosnias østgrense og gjennom Montenegro. Folk som tilhørte samme språkgruppe, kroater og serbere, ble delt mellom ulike sivilisasjoner, den latinske i vest og greske i øst, og religiøst, med katolikker i vest og ortodokse i øst.

Slaverne dannet etter hvert egne stater. Disse middelalderstatene hadde diffuse grenser og kan ikke sammenlignes med nasjonalstater i nyere tid. De fikk imidlertid en symbolsk betydning under den nasjonale «oppvåkningen» på 1800-tallet, da flere av de sørslaviske folkene ønsket å danne egne stater.

Flere av de slaviske middelalderstatene overlappet hverandre i ulike perioder, noe som senere førte til rivalisering om hvem som «hadde rett» til områdene. Det er typisk at de ulike nasjonene gjerne benytter kart som viser den største utbredelsen statene hadde, og dette ble brukt i argumentasjonen på 1990-tallet. At Kroatia hadde vært et eget kongedømme til 1102 (med mye av Bosnia), styrket kravet om kroatisk selvstendighet i dag. Siden Kosovo var Serbias kjerneområde i middelalderen, med patriarkatet, sentrum for den serbisk-ortodokse kirken, måtte Kosovo være serbisk også i dag. Det er selvsagt tvilsomt å bruke argumenter om hvordan ting var for tusen eller seks hundre år siden, men blant mange på Balkan regnes dette som legitimt.

I diskusjoner om territorier, opplever man ofte en konflikt mellom et historisk argument («vi bodde her først») og et demografisk argument («vi er i flertall her i dag»). Det kan være grunn til å gå nærmere inn på enkelte begivenheter og statsdannelser i middelalderen fordi de har relevans til det som har skjedd i våre dager.¹⁹

¹⁹ Den beste fremstilling av Balkans historie i middelalderen er John V. A. Fine, *The Early Medieval Balkans*, 1983, og *The Late Medieval Balkans*, 1987.